

Programma Zuid-Hollandse Economie 2023

Inhoudsopgave

INLEIDING

HOOFDSTUK 1: Agenda economisch domein

- 1.1 Duurzame, digitale en inclusieve economie
- 1.2 Een aantrekkelijk en toekomstbestendig vestigingsklimaat als randvoorwaarde
- 1.3 Groeiagenda Zuid-Holland

HOOFDSTUK 2: Transitie naar een duurzame en digitale economie

- 2.1 Wat zijn transities en hoe ziet onze transitieaanpak eruit?
- 2.2 Transitie naar een circulaire economie
- 2.3 Energietransitie in Zuid-Holland
- 2.4 Transitie naar een digitale economie

HOOFDSTUK 3: Toekomstbestendig vestigingsklimaat

- 3.1 Werklocaties
- 3.2 Human Capital

HOOFDSTUK 4: Verdieping op de economische sectoren

- 4.1 Greenports
- 4.2 Industrie
- 4.3 Maritieme industrie
- 4.4 Logistiek
- 4.5 Biobased/Eiwittransitie
- 4.6 Aerospace
- 4.7 Life Sciences and Health
- 4.8 Smart Industry
- 4.9 Breed MKB

HOOFDSTUK 5: Samenwerkingsverbanden en Instrumenten

- 5.1 Samenwerkingsverbanden
- 5.2 Financiële instrumenten

HOOFDSTUK 6: FINANCIËN

INLEIDING

Zuid-Holland is één van de drijvende krachten achter de Nederlandse economie. Met een bruto regionaal product van 146 miljard euro levert de economie van Zuid-Holland een bijdrage van 21% aan de totale Nederlandse economie (gemeten in Bruto Nationaal Product). Tegelijkertijd staat Zuid-Holland voor een groot aantal uitdagingen: een forse verduurzamings- en digitaliseringsopgave, grote ruimtelijke druk en een magere score op indicatoren van brede welvaart. Hoewel verbetering zichtbaar is, is blijvende inzet nodig om toe te werken naar een duurzame, digitale en inclusieve Zuid-Hollandse economie; elke dag beter.

WAAROM EEN PROGRAMMA ZUID-HOLLANDSE ECONOMIE?

Het doel van het Programma Zuid-Hollandse Economie (PZE) is om de inzet van de provincie op het beleidsterrein economie binnen de opgave 'Concurrerend Zuid-Holland' inzichtelijk te maken. We verbinden de beleidsdoelen, opgaven, uitvoeringsinstrumenten en financiën met elkaar. Dit leidt tot een betere samenhang tussen het beleidsmatig kader, de te behalen uitvoeringsresultaten en de bijbehorende (financiële) inzet. Het PZE is een bijlage bij de begroting en wordt jaarlijks voorgelegd aan Provinciale Staten (PS).

ACTUELE ONTWIKKELINGEN RELEVANT VOOR DE ZUID-HOLLANDSE ECONOMIE

Onze economie wordt sterk beïnvloed door wat er in de rest van de wereld gebeurt. De huidige oorlog in Oekraïne – en sancties tegen Rusland – hebben grote invloed op wereldwijde beschikbaarheid en levering van producten. Sinds de inval kampen we met hoge inflatie, een stijging van de energieprijzen en is er sprake van een tekort aan grondstoffen. De negatieve economische impact verschilt per sector, afhankelijk van de mate waarin wordt geëxporteerd naar Oekraïne en Rusland, de afhankelijkheid van grondstoffen en de mate waarin clusters worden geraakt door sancties. In Zuid-Holland zien we onder meer gevolgen bij de haven van Rotterdam, de tuinbouwsector, de scheepsbouw en de industrie en dit wordt steeds pregnanter.

Bovenstaande laat eens te meer zien dat onze economie weerbaar moet zijn en dat we waar nodig onze onafhankelijke positie als Europa, – en daarmee óók als Zuid-Holland – op een aantal terreinen moeten verstevigen. Zo is bijvoorbeeld verscheidenheid in het soort bedrijfsactiviteiten van groot belang voor de strategische autonomie. In dat geval zal een duurzame en toekomstbestendige

maak- en basisindustrie nodig zijn. Tijdens de coronapandemie hebben we goed kunnen zien hoe belangrijk het is om bijvoorbeeld voor de productie van mondkapjes, vaccins en medicijnen niet volledig afhankelijk te zijn van andere landen buiten Europa.

Corona

De economie heeft nog altijd te maken met de gevolgen van corona. In de beginperiode van de pandemie hebben we verschillende initiatieven gefinancierd om de impact zoveel mogelijk te beperken voor de ondernemers in Zuid-Holland. Nu werken we aan duurzaam herstel, met de blik vooruit. Samen met de andere provincies is in IPO verband een agenda Samenhangend Investeren opgesteld voor het herstel van de economie. Daarnaast worden in nauwe samenwerking met het Rijk, provincies, gemeenten en mkb herstelplannen uitgewerkt en tot uitvoering gebracht. Het gaat om investeringen in de opbouw en het realiseren van nieuw en duurzaam verdienvermogen, rondom de thema's mkb, gebiedsontwikkeling en Human Capital.

Schaarste op de arbeidsmarkt

Voor het eerst in de historie zijn er meer vacatures dan werkzoekenden. Daarnaast vergrijsst de beroepsbevolking en krimpt het aantal studenten. Dat terwijl de opgaven op het gebied van o.a. energietransitie, digitalisering en woningbouw enorm zijn. Naast inzet op human capital gaat het dan om de inzet van robots en machines op plekken waar de mensen er niet meer zijn om het werk te doen, en om verhoging van de productiviteit waar de mensen er wel zijn maar in kleinere getale dan voorheen.

Druk op de ruimte

Schaarste zien we ook op het gebied van fysieke- en milieuruimte terwijl veel opgaven juist meer ruimte nodig hebben. Hoe gaan we dit anders doen?

Het betekent in ieder geval dat we de schaarse ruimte nog beter in moeten zetten om bij te dragen aan de transities en een inclusieve economie met werk voor iedereen in Zuid-Holland.

LEESWIJZER

Het Programma Zuid-Hollandse Economie (PZE) is een toelichting op de begroting. Vanwege de leesbaarheid en (her)prioritering van opgaven is in sommige gevallen afgeweken van de Begrotingsstructuur. Zo heeft de inzet op transities en brede welvaart een prominente plek in het document gekregen.

Dit leidt tot de volgende indeling van dit PZE: In hoofdstuk 1 beschrijven we de agenda van het economisch domein (economisch beleid PZH), waarin de ambitie naar een duurzame, digitale en inclusieve economie centraal staat. Vervolgens gaan we in hoofdstuk 2 in op de drie transities: circulair, digitaal en energie en de wijze waarop het economisch domein daaraan bijdraagt. In hoofdstuk 3 volgt een toelichting op hoe de provincie bijdraagt aan een toekomstbestendig vestigingsklimaat door in te zetten op werklocaties en human capital. Hoofdstuk 4 benoemt de economische sectoren waarin de inzet op de transities hun weerslag vinden. In hoofdstuk 5 worden de verschillende instrumenten om onze opgaven te realiseren toegelicht. Tot slot gaat hoofdstuk 6 in op de financiën die tevens in de Begroting 2023 zijn opgenomen.

HOOFDSTUK 1: AGENDA ECONOMISCH DOMEIN

Dit hoofdstuk beschrijft de agenda van het Economisch Domein. Op basis van deze agenda geven we in de vervolghoofdstukken een toelichting op de inzet op de verschillende thema's, de instrumenten en middelen. Tevens wordt er ingegaan op de groeiagenda Zuid-Holland en het verband met de provinciale economische agenda.

1.1 DUURZAME, DIGITALE EN INCLUSIEVE ECONOMIE

Een duurzame, digitale en inclusieve economie, dat is de ambitie van de provincie Zuid-Holland. Een economie die sterk en flexibel is, zodat we in de toekomst ons brood kunnen blijven verdienen en we tegelijkertijd de negatieve gevolgen voor ons klimaat en leefomgeving beperken. Een economie waarin onze inwoners een fijn leven kunnen hebben, in het hier en nu en in de toekomst, en niet ten koste van brede welvaart elders.

Om daar te komen, staan we voor grote transities op het gebied van verduurzaming, energiebesparing en nieuwe vormen van energie. Ook moeten we inzetten op digitale innovaties om daaraan bij te dragen, en om bedrijvigheid toekomstbestendig te maken. We moeten ervoor zorgen dat we onze grondstoffen hergebruiken of dat deze afbreekbaar zijn (circulair), en dat we de schaarse ruimte zo inzetten dat ook wordt bijgedragen aan klimaatadaptatie en biodiversiteit.

Zuid-Holland streeft naar een versnelling van de transitie naar een duurzame en digitale economie en naar een inclusieve economie met gelijke kansen voor iedereen.

Transities versnellen

Waarom versnellen? Versnelling van de transities is juist in Zuid-Holland nodig omdat de regionale economie sterk leunt op economische activiteiten waarbij gebruik gemaakt wordt van een lineaire productiewijze met behulp van veel fossiele grond- en brandstoffen. Het Haven- en Industriecomplex, de Greenports en de maakindustrie brengen veel welvaart, maar om te kunnen blijven bijdragen aan het verdienvermogen én een inclusieve samenleving moet de transitie naar een duurzame en digitale economie versneld worden.

Daarnaast ligt de nadruk er in Europees beleid op dat de afhankelijkheid van - zowel fossiele als duurzame - strategische grondstoffen en producten uit niet-Europese landen wordt verminderd. Zeker waar het gaat om landen die als

geopolitieke uitdager van de 'rules based order' worden gezien en waarvan de vrees bestaat dat ze de afhankelijkheid kunnen misbruiken.

Dit vraagt enerzijds om de sterke sectoren in de huidige Zuid-Hollandse economie toekomstbestendig (grondstof afhankelijkheid van buitenland verminderen en verduurzaming voor toekomstige generaties) te maken en anderzijds inzet op bedrijven in nieuwe (sub)sectoren die een significante bijdrage kunnen leveren aan de verduurzaming en digitalisering.

Inclusieve economie

We richten ons op een inclusieve economie: iedereen moet mee kunnen doen; alle mensen, alle soorten bedrijven en alle plekken in Zuid-Holland. Transities zijn pas succesvol als niet alleen een kopgroep van innovatieve bedrijven innovaties ontwikkelt, maar ook het 'peloton' van het brede mkb én de grote bedrijven meegaan in de transities en de ontwikkelde innovaties toepast. Ook is er aandacht voor geografische inclusiviteit. Zuid-Holland kent immers een diversiteit aan stedelijke en landelijke regio's, die allen deel uitmaken van onze regionale economie.

Internationaal

De transities zijn niet uniek voor Zuid-Holland. Maar Zuid-Holland kan door z'n brede economie juist veel bijdragen aan zowel de maatschappelijke doelstellingen alsmede aan de nationale, Europese en internationale economie. Door zich niet te profileren op sectoren maar op de transities. Bovendien: het zijn regionale clusters van bedrijven die de 'bouwstenen' zijn van Europese en internationale waardeketens. Versterking en vernieuwing van Europese interregionale

waardeketens levert een belangrijke bijdrage aan de strategische autonomie die de Europese Unie nastreeft met haar nieuwe industriestrategie¹.

1.2 EEN AANTREKKELIJK EN TOEKOMSTBESTENDIG VESTIGINGSKLIMAAT ALS RANDVOORWAARDE

Een aantrekkelijk en toekomstbestendig vestigingsklimaat is voor dit alles randvoorwaardelijk. Maar we kampen met schaarste: er is een tekort aan geschikt (technisch) personeel en aan diverse vormen van ruimte (zowel fysiek, als op het gebied van milieu en stikstof).

¹ Op 10 maart 2020 heeft de Europese Commissie de basis gelegd voor een industriestrategie die de dubbele overgang naar een groene en digitale economie ondersteunt, de EU-industrie wereldwijd concurrerender maakt en de open

We willen dat de schaarse ruimte zo goed mogelijk benut wordt voor de transities en inclusiviteit. Dit betekent in ieder geval voorrang voor:

- duurzame(r) economische activiteiten op de juiste plekken uit het oogpunt van klimaatadaptatie, energietransitie en biodiversiteit;
- inclusieve (r) digitalisering in termen van werkgelegenheid en de betaalbaarheid en toegankelijkheid van producten en diensten
- economische activiteiten die bijdragen aan toekomstbestendige inclusieve werkgelegenheid.

Vanuit Economie zien wij de komende jaren een belangrijke opgave om ruimte voor werken te 'creëren en te behouden' en dat deze ruimte, inclusief de gebouwen die erop staan, ook van de juiste kwaliteit is. Immers, goede, toekomstbestendige werklocaties vragen minder nieuwe uitleg in de toekomst en dragen bij aan de transities. De basis op orde!

Vanwege schaarste aan personeel is het essentieel dat ingezet wordt op het equiperen van mensen op de competenties die nodig zijn om de werkzaamheden te verrichten die horen bij de transitie naar een duurzame en digitale economie; daar zet het Human Capital Akkoord op in.

1.3 GROEIAGENDA ZUID-HOLLAND

Nederland staat voor gigantische maatschappelijke en economische uitdagingen. Zuid-Holland is dé plek waar het Rijk meer dan een kwart van haar ambities op CO2- reductie, woningbouw en economische groei kan realiseren. Een brede coalitie, van meer dan tachtig sleutelspelers, van overheden, bedrijven en kennisinstellingen, waaronder de provincie Zuid-Holland, hebben de handen ineengeslagen om versneld aan de slag te gaan door te investeren in nieuwe verdienmodellen en werkgelegenheid op basis van de gezamenlijke 'Groeitagenda Zuid-Holland. Deze agenda, een Rijk-regio verhaal om de samenwerking tussen Rijk en regio te versterken en zo samen met elkaar opgaven gefinancierd en gerealiseerd te krijgen, is mede geënt op de inzet vanuit Zuid-Holland op het nationaal beleid om het duurzaam verdienvermogen te vergroten doormiddel van het Groeifonds.

strategische autonomie van Europa versterkt.

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-industrial-strategy_nl#versnellen-van-de-dubbele-transitie

Met een integrale aanpak van systeeminterventies leveren Zuid-Hollandse partijen de volgende concrete bijdragen aan vier ambities uit het regeerakkoord:

- 40% van de nationale CO2-reductiedoelstelling.
- 25% van de nationale woningbouwopgave.
- 5-15% productievere beroepsbevolking.
- 20% van de nationale economische groeiambitie: 12% extra economische groei in 10 jaar.

Het bereiken van deze vier ambities vraagt op korte termijn om acties. De coalitie van partijen in Zuid-Holland heeft vijf systeeminterventies geïdentificeerd die fundamenteel zijn:

1. Kennis- en innovatie-ecosystemen
2. Maakindustrie
3. Energie-infrastructuur
4. Mobiliteitstransitie
5. Human capital

De provincie is een actieve partner binnen de Economic Board Zuid-Holland (EBZ) en de Groeiagenda Zuid-Holland, zo spelen we een actieve rol in de gezamenlijk lobby, coördineren we de regionale inzet en bieden we processteun bij de ontwikkeling van proposities.

HOOFDSTUK 2: TRANSITIE NAAR EEN DUURZAME EN DIGITALE ECONOMIE

In de provincie Zuid-Holland zijn alle ingrediënten voor de transitie aanwezig: sterke sectoren die moeten verduurzamen, tal van innovatieve ondernemers in nieuwe en onverwachte sectoren en toonaangevende kennisinstellingen. Samen werken zij aan innovaties die het verschil maken. In dit hoofdstuk omschrijven wij onze inzet op de transitie naar een duurzame, digitale en circulaire economie. Daarbij starten we eerst met een duiding van transitie en transitiesturing.

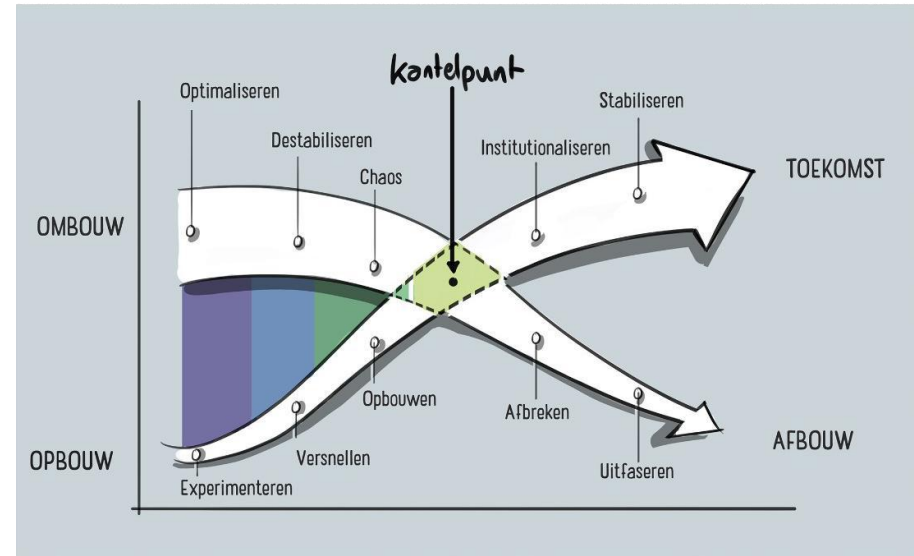
2.1 WAT ZIJN TRANSITIE EN HOE ZIET ONZE TRANSITIEAANPAK ERUIT?

De transitie naar duurzaam en digitaal; het klinkt zo eenvoudig, maar het is complex. Het betekent een totaal andere manier van kijken, denken, werken en organiseren van de wereld zoals we die nu kennen. Daarom kiest de provincie Zuid-Holland voor een transitieaanpak. Deze helpt ons de complexiteit hanteerbaar te maken en al lerend onze inzet verder in te vullen.

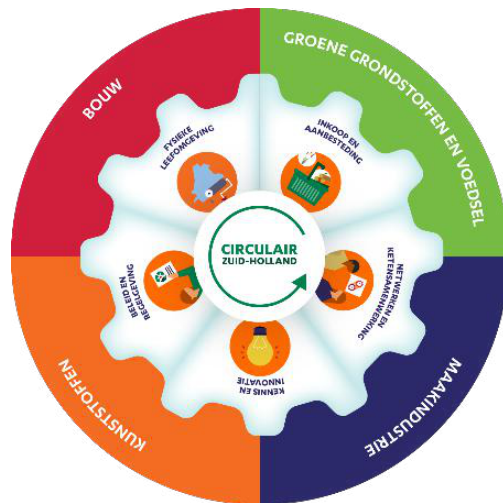
Hoe weten we alleen nog niet. Dat maakt het een transitie. Het duurt ongeveer 25 tot 50 jaar voor een transitie volledig verwezenlijkt is, het is dus een proces van een lange adem. Er is veel onderzoek gedaan naar het verloop van transitie en hoe je daarin de sturing invulling aan kan geven. Het gaat daarbij om het vormen van de nieuwe toekomst en het ombouwen en afbreken wat die toekomst belemmert.

Sturing in transitie gaat om het geleiden van de beweging van links naar rechts in de X-curve. Deze curve bevat vier bewegingen: opbouw, ombouw, afbouw en voortbouw/toekomst. Deze vier bewegingen spelen min of meer gelijktijdig, maar zijn allesbehalve gelijksoortig. Voor een geslaagde transitie zijn ze allemaal nodig.

TRANSITIEFASEN

- **Opbouw:** gaat om het opkomen van nieuwe manieren van denken, doen en organiseren. Van belang om vernieuwers ruimte te geven, zelforganisatie te stimuleren en ruim baan te geven aan innovatie.
- **Ombouw:** aanpassen van structuren en organisaties aan verandering. Er is veel nadruk op samenwerking, door vanuit brede convenanten en akkoorden tot transitie te willen komen.
- **Afbouw:** gaat om manieren van denken, doen en organiseren die verdwijnen en uit gefaseerd worden.
- **Voortbouw/Toekomst:** is het bestendigen, optimaliseren en efficiënt maken van het bestaande. Meters maken en opschalen. En om te leren wat lokaal werkt en dat te gaan verbreden.
- **Kantelpunt:** het nieuwe in opbouw zijnde regime krijgt de overhand en vertegenwoordigt vanaf dit moment de dominante manier van denken, werken en organiseren.

De transitie bevinden zich in verschillende fasen. We zitten momenteel aan de beginfase van de transitie naar een circulaire economie en dus in de opbouw/ombouw fase. Andere transitie, zoals de energietransitie of klimaatadaptatie, bevinden zich al verder in de X-curve. Onze inzet proberen we steeds af te stemmen met wat nodig en wat effectief is.

2.2 TRANSITIE NAAR EEN CIRCULAIRE ECONOMIE

Zonder vernieuwing van onze economische structuur staan banen en het toekomstig verdienvermogen op het spel. Tegelijkertijd is er veel verspilling, waardoor we onnodig waarde verloren laten gaan. De traditionele economie – met afval als eindproduct – heeft vaak negatieve invloed op het klimaat, de biodiversiteit, het milieu en onze gezondheid. Met alle grondstofstromen die in Zuid-Holland samenkomen liggen juist hier kansen om onze economie te versterken én het leefklimaat te verbeteren. De circulaire transitie staat nog aan het begin, maar we zien in meerdere sectoren beweging richting een circulaire economie.

INZET PROVINCIE ZUID-HOLLAND

De provincie Zuid-Holland wil in 2050 100% circulair zijn. De transitie naar deze circulaire samenleving doorlopen we samen. De provincie Zuid-Holland vervult de rol van opdrachtgever, verbinder en aanjager binnen de transitiethema's: Bouw, Groene Grondstoffen en Voedsel, Maakindustrie en Kunststoffen. Deze transitiethema's zijn gekozen op basis van de nationale indeling en worden in elke provincie anders ingevuld, afhankelijk van het karakter van de betreffende provincie. In de strategie 'Circulair Zuid-Holland: Samen Versnellen' wordt deze invulling beschreven.

HOE DOEN WE DIT?

De transitie naar een circulaire samenleving is een grote maatschappelijke opgave waarin de provincie in verschillende rollen acteert. De provincie zet in op het faciliteren van vernieuwersnetwerken, het opstellen van transitieagenda's en het stimuleren en uitvoeren van doorbraakprojecten. Dit alles draagt bij aan de systeemverandering (beleid, instrumenten, organisatie).

Vernieuwersnetwerken

In een vernieuwersnetwerk schetsen we een toekomstbeeld. Als groep komen we tot een lange termijnvisie. Gezamenlijk stellen we een agenda op die handvatten biedt om dit toekomstbeeld te realiseren. Dit wordt ook wel de transitieagenda genoemd.

Vernieuwersnetwerken bestaan uit innovatieve spelers die zich richten op het vormen van een nieuwe circulaire waardeketen. De urgentie voor een circulaire economie vraagt om unieke samenwerkingen tussen bedrijven, kennisinstellingen, overheden en maatschappelijke organisaties, die huidige structuren kunnen doorbreken. In 2020/2021 is de provincie Zuid-Holland gestart met het faciliteren van netwerken rondom biobased bouwen, circulaire zonnepanelen, het agenderen van het probleem van microplastics en waarde geven aan natuurlijke reststromen.

In 2022 is een nieuw vernieuwersnetwerk rondom retoursystemen in de kunststofsector opgestart. Bij vraagstukken waar al initiatieven zijn gestart en samenwerkingsverbanden bestaan, zoals: duurzame landbouw, greenports, industrie, energie en digitalisering – sluit de provincie actief aan door het vrijmaken van subsidies en investeringen, de uitwisseling van kennis, het aanpassen van wet- en regelgeving en het aanjagen van verdere samenwerkingen.

Doorbraakprojecten

Om verandering te realiseren zijn ‘doorbraakprojecten’ nodig. Projecten van samenwerkende koplopers die aantonen wat er nodig is voor de transitie naar een circulaire economie. Dit zijn projecten die demonstreren dat nieuwe bedrijfs- en verdienmodellen levensvatbaar zijn en aantonen welke belemmeringen er zijn in bijvoorbeeld wet- en regelgeving. Om doorbraakprojecten te ondersteunen is de subsidieregeling Circulair Zuid-Holland opengesteld. Daarnaast stimuleren we het bewustzijn ten aanzien van circulair. Door het ontsluiten van juiste informatie en het ondersteunen door bijvoorbeeld Circotracks waarbij ondernemers andere circulaire verdienmodellen kunnen verkennen. Hierbij richten we ons op de brede groep ondernemers die profiteren van het innovatie werk van de koplopers. Hierbij gaat het met name om mkb in bijvoorbeeld de Smart Industry en de maritieme sector.

Kennisopbouw en instrumentontwikkeling

De provincie zet in op kennisopbouw en de ontwikkeling van instrumenten om systeemverandering te bewerkstelligen. Een voorbeeld hiervan is ACCEZ, waarin universiteiten samen met ondernemer en de provincie kennis ontwikkelen voor de versnelling van de circulaire transitie. Daarnaast wordt circulair ook steeds meer onderdeel van bestaande subsidieregelingen, zoals in de subsidieregeling voor de verduurzaming van bedrijventerreinen en worden verschillende circulaire challenges en initiatieven ondersteund.

2.3 ENERGIETRANSITIE IN ZUID-HOLLAND

De energietransitie vraagt dat we steeds minder afhankelijk worden van fossiele brandstoffen, we meer hernieuwbare energie produceren (windenergie, zonne-energie, groen gas) en toewerken naar een grotere energie-efficiëntie en minder verspillen (besparen). Dit vraagt een omslag van de economie in Zuid-Holland, waarbij een belangrijke rol is weggelegd voor de industrie waar het gaat om

reductie van de CO₂-uitstoot, het gebruik van afval als grondstof, het leveren van restwarmte, en het gebruik en de productie van schone energie.

Als de industrie in Zuid-Holland deze omslag weet te maken, levert dat voor de hele provincie kansen op als het gaat om werkgelegenheid, export en schone lucht. Onder andere omdat in onze provincie het grootste Haven Industrieel Complex van Europa ligt, met veel energie-intensieve industrie.

INZET PROVINCIE ZUID-HOLLAND

In het klimaatakkoord is afgesproken dat in 2030 de CO₂-uitstoot van de industrie, maar ook vanuit de andere economische sectoren, met bijna de helft moet zijn gereduceerd. De opgave om CO₂-uitstoot te beperken ligt initieel bij de bedrijven. De rol van de provincie is aanvullend en ondersteunend op wat anderen (industrie, mkb, EU, Rijk) doen.

HOE DOEN WE DIT?

De energietransitie is al enige tijd aan de gang. De afgelopen jaren is geïnvesteerd in innovaties en op een aantal onderdelen wordt nu opgeschaald en gewerkt aan institutionalisering. Zo is duurzaamheid een belangrijke randvoorwaarde voor de provincie bij het aantrekken van – en investeren in nieuwe bedrijvigheid. De provincie faciliteert de economische sectoren door:

Innovatieve netwerken en versterking organisatorisch vermogen

De provincie ondersteunt onder andere via de RNIZ regeling verschillende soorten netwerken die tot doel hebben om innovaties te ontwikkelen en op te schalen bijvoorbeeld op het gebied van Maritiem&Deltatechnologie, Transport&Logistiek, BiobasedEconomy, Waterstof en de Greenports.

Stimuleren van technologische innovaties en opschaling

We stimuleren een goed innovatieklimaat door te zorgen voor mogelijkheden om innovaties (op grotere schaal) te testen en te tonen aan potentiële klanten. Op deze manier is een netwerk van energie-fieldlabs waaronder The Green Village, Fieldlab Industriële Elektrificatie (FLIE) en Campus@Sea ontstaan waar stakeholders samenkomen en waar onze duurzame toekomst vorm krijgt.

De economische clusters van de toekomst stimuleren we om producten te maken en/of te recirculeren, waarbij wij voortbouwen op successen als Exasun (circulaire, gebouwgeïntegreerde zonnepanelen), het Fair Solar Netwerk, de Fieldlabs, het

maritieme cluster en het Offshore Wind Centre (Tweede Maasvlakte). Daarnaast stimuleren wij startups en innovatieve mkb'ers door het organiseren van 'energy challenges' en met het innovatieprogramma energie & klimaat en de subsidieregeling MIT. Ook investeren we in innovaties via het fonds Energiiq.

Verbreiding naar werklocaties en het breed MKB

Bedrijventerreinen (en werklocaties in den breedte) zijn onmisbaar in de energietransitie. Het gaat dan om forse stappen die gezet kunnen worden met betrekking tot energiebesparing en het opwekken van duurzame energie bij zowel individuele bedrijven als in een collectief. Er worden stappen gezet, maar we zijn er nog niet. Zo wordt op dit moment 10% van de geschikte daken benut voor zonnepanelen en dat moet omhoog. In 2022 hebben we een investeringsplan voor toekomstbestendige bedrijven ontwikkeld. Op basis van de verschillende handelingsperspectieven en de bijbehorende kosten die daarmee gemoeid zijn wordt in 2023 verkend hoe de provincie, bovenop reeds bestaande subsidies en regelingen, kan bijdragen aan de versnelling van de energietransitie op bedrijventerreinen.

2.4 TRANSITIE NAAR EEN DIGITALE ECONOMIE

Vanuit Europa en ook vanuit de rijksoverheid wordt digitalisering aangeduid als een niet te negeren ontwikkeling die iedereen raakt en waar iedereen aan kan bijdragen. We zien nieuwe technologieën opkomen zoals Artificial Intelligence, Quantum en 5G. De veranderingen die plaatsvinden, zijn te vergelijken met de industriële revolutie, met het verschil dat deze ingrijpende verandering in één generatie plaatsvindt. Deze technologieën versnellen de digitale transformatie van economische en maatschappelijke sectoren. Het is belangrijk voor de concurrentiepositie van de economie in Zuid-Holland dat bedrijven deze technologieën gaan toepassen en dat het brede mkb ook meekan in deze snelle ontwikkelingen.

INZET PROVINCIE ZUID-HOLLAND

Het doel van het programma Digitale Economie Zuid-Holland is het stimuleren van de digitale transitie van de economie door in te zetten op goede randvoorwaarden voor de regionale sectoren. Deze randvoorwaarden zijn:

1. Goede connectiviteit: Toegang voor alle bedrijven tot snel internet via kabel, glasvezel en 5G.

2. Stimuleren en toepassen van digitale innovatie: Innovaties worden ontwikkeld met technologieën als 5G, AI en Quantum en toegepast door Zuid-Hollandse bedrijven.
3. Kennis en Vaardigheden: Bedrijven hebben toegang tot de juiste digitale kennis en vaardigheden. Specifieke aandacht gaat uit naar digitalisering voor het brede mkb.
4. Cybersecurity: het stimuleren van cyberbewustzijn bij bedrijven en cyberinnovatie. Als bedrijven digitaal ondernemen, moet dit veilig zijn.

De provincie zet in op innovatie en digitalisering voor het gehele bedrijfsleven. Speciale aandacht is er dan ook in het programma om het mkb en kleinere gemeentes verder te helpen in deze transitie. Daarnaast zetten we bij alle randvoorwaarden in op verbinding tussen alle bestaande initiatieven die er zijn in de regio.

HOE DOEN WE DIT?

Vanuit het programma zijn er initiatieven opgestart om de ambitie van de digitale transitie te realiseren. Veel specialistische kennis is aanwezig bij bedrijven. Als provincie zien wij het als onze taak om deze specialismes te verbinden en aan te vullen met ontbrekende kennis, vaardigheden en financiering om digitale innovatie te stimuleren. Voor het spoor Digitale Connectiviteit heeft de provincie een Connectiviteit Brigade opgezet. Dit is een team van experts, betaald door de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag (MRDH) en de provincie Zuid-Holland, die gemeenten ondersteunt met 5G-antennebeleid en de aanleg van glasvezel.

Op het gebied van Digitale Innovatie financiert de provincie verschillende fieldlabs en livinglabs en stimuleert de samenwerking tussen bestaande innovatie initiatieven. Zo landen innovaties daadwerkelijk in de economische clusters van Zuid-Holland. Het spoor Kennis en Vaardigheden richt zich op het digitaal vaardiger maken van het mkb door de oprichting van mkb-werkplaatsen waar studenten mkb'ers helpen met digitaliseringsvraagstukken.

Voor het onderwerp Cybersecurity ondersteunt de provincie samenwerkingsinitiatieven die vanuit verschillende sectoren ontstaan en toegespitst zijn op cybersecurity. Voorbeelden hiervan zijn de Greenports, de Maakindustrie en de sector Life Science & Health.

HOOFDSTUK 3: TOEKOMSTBESTENDIG VESTIGINGSKLIMAAT

Een toekomstbestendig vestigingsklimaat bestaat uit meerdere aspecten. In dit hoofdstuk zoomen we in op 2 belangrijke onderdelen: (fysieke en milieu-)ruimte voor werk en (kwalitatief en kwantitatief) voldoende werknemers. Op beide punten zien we een verschuiving van overvloed naar schaarste. Dit, gecombineerd met de gewenste transitie naar duurzaam, klimaatneutraal en energieneutraal, zorgt voor een verandering in onze inzet.

3.1 WERKLOCATIES

De basis moet op orde zijn om te zorgen dat het vestigingsklimaat aantrekkelijk blijft, en te zorgen dat bedrijven een bijdrage kunnen leveren aan onze brede welvaart en de transities waar we voor staan. In 2023 werken we aan het verscherpen van het beeld van de gewenste ruimtelijke economische inrichting van onze provincie en welk instrumentarium nodig is om dat te realiseren. Kunnen we nog elke economische ontwikkeling toestaan, ook gezien de beschikbaarheid van grondstoffen (energie, water, gas), de ecologische footprint en de beschikbaarheid / afwezigheid van human capital?

BEDRIJVENTERREINEN

De bedrijventerreinen zijn in Zuid-Holland met 3% van het grondoppervlak goed voor 33% van het Bruto Regionaal Product en ruim een derde van de directe werkgelegenheid. We komen uit een periode van overvloed van bedrijventerreinen, maar uit de behoefteeraming 2021 blijkt dat er tot 2030 behoefte is aan 200 ha extra bedrijventerreinen. Er is dus steeds meer schaarste, vooral op de volgende drie typen bedrijventerreinen:

- 1) Hogere Milieu Categorie (HMC),
- 2) Watergebonden bedrijventerreinen,
- 3) Gemengd stedelijke werkmilieus.

Bij HMC bedrijvigheid wordt een toename van de ruimtevraag verwacht vanwege de opkomst van een circulaire economie, waar op dit type terrein bouwmaterialen, afvalstoffen en schaarse metalen opnieuw in de kringloop worden gebracht. Ook is de verwachting dat de energietransitie gaat leiden tot nieuwe activiteiten op bedrijventerreinen, zoals waterstof- en/of batterijfabrieken en noodzakelijke

ruimte voor duurzame energie-infrastructuur bijvoorbeeld de realisatie van nieuwe onderstations (110/150 kv).

Daarnaast ontstaan in het aanbod van grootschalige kavels steeds vaker forse tekorten. Een aanzienlijk aantal zittende bedrijven, met name op watergebonden en HMC-terreinen is onzeker te investeren, omdat zij door gemeenten zijn genoemd of aangewezen als transformatielocatie naar woningbouw of gemengd woon-werkgebied. Tot slot is een deel van het beschikbare aanbod aan bedrijventerreinen kwalitatief onder de maat. Het wordt dus steeds belangrijker om de bestaande terreinen optimaal te benutten en ervoor te zorgen dat ze van voldoende kwaliteit zijn. Om inzicht te krijgen in de benodigde financiële middelen, hebben we in 2022 een inventarisatie laten uitvoeren. Op basis van deze inventarisatie wordt in 2023 verkend waar we onze inzet kunnen intensiveren.

KANTOREN

De kantorenmarkt is kwantitatief en kwalitatief niet in balans: er zijn teveel kantoren op kansarme plekken en te weinig kantoren op toplocaties. De exacte gevolgen van de coronacrisis op langere termijn zijn nog onduidelijk, maar de invulling van kantoorroimte zal waarschijnlijk veranderen. Niet zozeer de kwantitatieve behoefte, als het gebruik. De komende jaren zal dus tegelijk worden ingezet op transformatie van kantoren (naar bijvoorbeeld woningen) en op het bijbouwen van kantoren die kwalitatief goed zijn (alle kantoren moeten in 2023 voldoen aan energielabel C) op toplocaties. Met de regionale kantorenvisies 2019-2024 laten de gemeenten zien aan deze opgaven te werken.

DETAILHANDEL

Ondanks de economische voorspoed van de afgelopen jaren staat de detailhandel onder druk door overaanbod, demografische ontwikkelingen en concurrentie vanuit e-commerce. Vooral het functioneren van de middelgrote, en een aantal grote centra, staat onder druk. Daarom is hier extra inzet nodig om te komen tot vermindering van het (over)aanbod, het tegengaan van leegstand en transformatie van winkels naar andere functies. De lokale centra zijn belangrijk voor de bereikbaarheid van de dagelijkse boodschappen en hebben een meerwaarde voor de leefbaarheid van de kernen, wijken en buurten.

INZET PROVINCIE ZUID-HOLLAND

De provincie wil voldoende werklocaties (geen over- of onderaanbod) op de juiste plek en van de juiste kwaliteit behouden en realiseren. Daarnaast stimuleren we

dat de werklocaties zelf zo goed als mogelijk bijdragen aan maatschappelijke doelstellingen op CO₂ -reductie, circulariteit, klimaatadaptatie etc.

HOE DOEN WE DIT?

We hanteren een gezamenlijke aanpak met meerdere partijen:

- Middels een overlegplatform van parkmanagers, kennisbijeenkomsten en de inzet van ambassadeurs helpen we ondernemers op bedrijventerreinen met het toekomstbestendig maken en houden van hun bedrijven en de terreinen.
- Om samenwerking in de binnensteden te verbeteren zijn er overlegplatforms van centrummanagers en gemeenteambtenaren opgericht. Samen komen we tot vermindering van leegstand door herbestemming en transformatie van kantoren en winkels;
- We organiseren bovenregionale bestuurlijke afstemming en kennisuitwisseling onder andere via het Bestuurlijk Overleg Economie Zuid-Holland (BOEZHD).

Ook hebben we een aantal subsidieregelingen om de gewenste doelen te bevorderen:

- Om de organisatiegraad van bedrijventerreinen te verbeteren (hoe hoger de organisatiegraad van bedrijventerreinen, hoe makkelijker maatregelen voor klimaatbestendigheid en energieneutraliteit worden gerealiseerd);
- Om de verduurzaming (klimaatneutraal, circulair, energieneutraal) van bedrijventerreinen te stimuleren;
- Om de kwaliteit van winkel- en centrumgebieden en het functioneren ervan verbeteren, door samenwerking te verbeteren.

Deze regelingen krijgen in 2023 een nieuwe openstelling.

Tevens is de provincie betrokken bij een Groeifondsaanvraag van het IVN: "Werklandschappen van de Toekomst." Met de Groeifondsaanvraag werken we toe naar toekomstgerichte groene, gezonde en klimaatbestendige bedrijventerreinen.

Goede data over werklocaties vormen een belangrijke basis voor onze beleidsinzet en regionale uitwerkingen. In 2021 is een nieuwe behoefteonderzoek voor bedrijventerreinen uitgevoerd. Deze krijgt op dit moment uitwerking in regionale bedrijventerreinvisies. Om tegemoet te komen aan de behoefte van werklocaties

en woningbouw heeft de provincie met regionale bestuurders een aantal woon-werk akkoorden gesloten, vooruitlopend op nog op te stellen regionale bedrijventerreinvisies. Samen met de gemeenten wordt bekeken hoe de woon-werkakkoorden een plek krijgen binnen de bedrijventerreinvisies.

Begin 2023 wordt een nieuwe behoefteonderzoek voor kantoren uitgevoerd. Deze dient als input voor de regionale kantorenvisies van eind 2023/begin 2024.

De resultaten van het meest recente Koopstromenonderzoek (KSO) vertalen we in 2023 door in het Omgevingsbeleid en een aangepaste Aanpak Winkelgebieden.

Naast inzet op de verschillende typen werklocaties werken we komend jaar aan een ruimtelijk-economische structuur waarin de verschillende typen werklocaties waaronder Greenports, HIC, Campussen en Logistiek meer in samenhang worden gezien.

Tot slot wordt in 2023 gewerkt aan een actualisatie van het omgevingsbeleid, waarin uitgangspunten van werklocatiebeleid, in te zetten instrumenten en de bredere economische ruimtelijke structuur een plek krijgen.

3.2 HUMAN CAPITAL

De aanwezigheid van voldoende werknemers met de juiste scholing en de juiste vaardigheden is een belangrijke randvoorwaarde voor een goed functionerende regionale economie. Om- en bijscholing en snel kunnen overstappen naar een kansrijke sector, beperkt de economische terugval en biedt werknemers perspectief. Daarnaast kan hiermee worden gewerkt aan de opgaven op het gebied van een duurzame, circulaire en digitale economie. Vlotte en gewenste baanwisselingen en de opkomst van een nieuwe economie met daarin ook nieuwe sectoren vragen om een opleidingsstelsel dat in kan spelen op deze trends en ontwikkelingen. Er ontstaat een vraag naar nieuwe en/ of andere vaardigheden en competenties (21st century skills) waar scholing (publiek of privaat) een belangrijke rol bij heeft. De provincie is daarbij een schaalgrootte die past om te komen tot een gerichte, gecoördineerde en gezamenlijke aanpak. Meer dan 100 partijen steunen dit en hebben onder de regie van de Economic Board Zuid-Holland (EBZ) en de provincie hun handtekening gezet onder de Human Capital Agenda Zuid-Holland.

INZET PROVINCIE ZUID-HOLLAND

De provincie heeft in het coalitieakkoord 'Elke dag beter' aangegeven het Human Capital Akkoord uit te voeren en samen met de EBZ te investeren in een programmteam en te zorgen voor cofinanciering van concrete projecten. Om partijen ook gezamenlijk in die richting te bewegen is coördinatie en afstemming nodig. Bestuurlijk is die gevonden via de oprichting van een taskforce binnen de EBZ waarin naast de provincie ook vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, onderwijs en gemeenten een rol hebben.

HOE DOEN WE DIT?

De provincie heeft een bescheiden maar daadkrachtig programmteam aangesteld om uitvoering te geven aan de Human Capital Agenda. Het programmteam, gepositioneerd bij EBZ, heeft veel kennis van de (arbeids-)markt en is in staat om partijen bij elkaar te brengen en te komen tot concrete afspraken. Er is een instrumentarium opgezet dat naast een werkbudget bestaat uit een subsidieregeling om deelakkoorden aansluitend op de brede Zuid-Hollandse Human Capital Agenda financieel te kunnen ondersteunen. Inmiddels draaien er 16 projecten in verschillende fases: van uitvoering tot verkenning en van tuinbouw tot hightech-maakindustrie. Gedachte is dat dit programmteam en het instrumentarium in de nabije toekomst niet alleen op de financiële schouders van de provincie rust, maar ook vanuit andere partijen zal worden ondersteund.

HOOFDSTUK 4: VERDIEPING OP DE ECONOMISCHE SECTOREN

De transitie naar een duurzame en digitale economie door middel van innovaties moet vooral plaatsvinden door en mét het bedrijfsleven. Een belangrijke rol is daarbij weggelegd voor de bedrijven binnen de economische sectoren. In dit hoofdstuk zoomen we in op de economische sectoren, hun bijdragen aan de transities, inclusieve economie en brede welvaart en de wijze waarop we dat vanuit de provincie ondersteunen.

4.1 GREENPORTS

Nederland is de tweede grootste agro-exporteur ter wereld en ongeveer 70% van het Nederlandse tuinbouwareaal bevindt zich in Zuid-Holland. Met vier van de zeven nationale Greenports, een productie-, handels- en exportwaarde van enkele miljarden per jaar en veel werkgelegenheid (meer dan 80.000 banen binnen heel Nederland, waarvan het merendeel in Zuid-Holland), is de tuinbouwsector een belangrijk onderdeel van de regionale economie.

Naast de economische waarde zorgt het tuinbouwcluster voor gezondheid en geluk. De sector biedt oplossingen voor wereldvraagstukken op het gebied van voldoende, gezond en kwalitatief hoogwaardig voedsel. En voor schone lucht, welbevinden en klimaatadaptieve inrichting van de leefomgeving. De tuinbouw is daarnaast dé sector waarin wordt gewerkt aan drie grote transities waarvoor we staan: de overgang naar duurzame energie, digitalisering en verduurzaming /circulaire economie.

Om de toppositie van de Zuid-Hollandse Greenports te behouden, in balans met de leefomgeving, is het belangrijk dat we inzetten op ontwikkeling en verduurzaming binnen onze regio. Met de strategie “Feeding en Greening the Megacities” wordt gewerkt aan het voeden en vergroenen van de wereld door invulling te geven aan het verduurzamen van het productieproces en areaal en de kennis en innovaties te verkopen aan het buitenland. Door de hoge gasprijzen wordt dit alleen maar urgenter, omdat de tuinbouwsector hier zwaar door getroffen wordt.

Voor de ruimte betekent dit een focus op het versterken van het vestigingsklimaat voor de toekomst van het cluster van teelt, handel en logistiek, met meer verwevenheid tussen de Greenports onderling en met de Mainports. Met partners van de Greenport West-Holland werken we daartoe aan een ruimtelijk-economische strategie, vanuit de eerder opgestelde werkboeken Westland en

Oostland en de inventarisatie naar vraag en aanbod van agrologistieke bedrijventerreinen in onze regio. Ook is de provincie actief betrokken bij gebiedsprocessen, zoals in de Broekpolder in het Westland en de Baan en Sotaweg in Kaag en Braassem. Daarnaast zetten we blijvend in op de versterking en verduurzaming van het agrologistieke cluster Dutch Fresh Port (Barendrecht-Ridderkerk). Verder is de provincie partner van het EnergieAkkoord Greenport West-Holland 2021-2025. Dit EnergieAkkoord heeft tot doel om door uitvoering, coördinatie en monitoring van de Gebiedsvisie Energietransitie Greenport West-Holland stapsgewijs naar een klimaatneutrale Glastuinbouw in 2040 toe te werken. De provincie draagt enerzijds bij door de inzet van budget voor de uitvoering, anderzijds door te participeren in de netwerken van het EnergieAkkoord.

Bij het behoud van de onderscheidende positie van de tuinbouwsector, is innovatie het sleutelwoord. Denk aan toepassing van geothermie of inzet van restwarmte, gebruik van robotica en sensortechniek in kassen, vermindering van gebruik van kunststoffen en samenwerking met kennisinstellingen voor onderzoek naar hergebruik en verwaarding van reststromen.

De provincie is partner van het Innovatiepact van de Greenport West-Holland en co-financiert projecten en versterkt de samenwerking. Daarnaast verstrekt de provincie subsidie voor de uitvoering van de Human Capital Agenda Greenport West-Holland.

Ook is de provincie eigenaar van de Dutch Extract Library, een bibliotheek met 2240 plantenextracten van tuinbouwplanten. Deze bibliotheek biedt de mogelijkheid om onderzoek te doen naar toepassing van inhoudsstoffen van planten. Het beheer wordt in opdracht van de provincie gedaan door de Universiteit Leiden.

In 2021 heeft de provincie samen met de MRDH, Greenport West-Holland, TNO en IQ het innovatieprogramma Agritech opgezet. Via dit programma wordt geïnvesteerd in oplossingen voor de digitale transitie van de tuinbouw, door vouchers te verstrekken aan slimme consortia van tech- en tuinbouwondernemers. In 2021 en 2022 financierde de MRDH dit programma, in de volgende fase zal de provincie Zuid-Holland financieren.

Om de benodigde transities tot stand te brengen is het van groot belang om de samenwerking in triple helix-netwerken te versterken. Zuid-Holland heeft daarom de afgelopen jaren gewerkt aan het ondersteunen van de regionale en nationale

triple helix greenport- structuren en participeert in de triple-helix netwerken van de Greenports West-Holland, Aalsmeer en, in een adviserende rol, de Greenport Boskoop. Daarnaast neemt zij deel aan de het agro-logistieke netwerk Green meets Ports en aan de landelijke governance Greenports Nederland met de landsbrede triple helix Nationale Tuinbouwagenda 2019-2030. Op Europees niveau is de provincie lid van het netwerk ERIAFF en trekker van een werkpakket in het Europese project NEFERTITI. Via NEFERTITI wordt gewerkt aan een netwerk om demonstratie locaties te ontwikkelen en breder kennis te delen.

In 2022 zet de provincie een tuinbouwmonitor op. Door monitoring en dataverzameling kunnen we zichtbaar maken wat de stand van zaken is van de economisch toegevoegde waarde en de benodigde transitie en verduurzaming van de tuinbouw in onze regio en welke stappen nog gezet moeten worden om onze ambities te halen. Met Provincie Noord- Holland werkt de provincie samen om de door hen ontwikkelde glasmonitor ook voor Zuid-Holland toepasbaar te maken.

4.2 INDUSTRIE

De Zuid-Hollandse industrie zorgt voor 7 procent van de banen in onze provincie en 8 procent van de economische toegevoegde waarde. Deze sector staat aan het begin van de waardeketen en jaagt veel innovatie, investeringen en werkgelegenheid aan in andere sectoren, zoals dienstverlening, logistiek en research & development. Het merendeel van de Zuid-Hollandse industrie is gevestigd op het Haven Industrieel Complex (HIC).

Voor de industrie ligt er een grote opgave in het realiseren van een CO₂ emissiearme en circulaire industrie. Bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties werken intensief samen in het realiseren van deze doelstelling. Dit is niet alleen belangrijk in het licht van de afspraken uit het Klimaatakkoord, maar ook om in de (nabije) toekomst nog concurrerend te kunnen zijn.

Doelstelling van de provincie is om de industrie te stimuleren en te faciliteren bij de transitie naar CO₂ emissiearm en circulair en daarmee het economisch potentieel van de sector voor de regio minimaal te behouden en waar mogelijk uit te breiden (aanvullend op de sterk sturende rol van Europa en het Rijk). Dit doen we samen met andere overheden, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties.

De inzet van de provincie verloopt zowel via ambitie 3 (“schone energie voor iedereen”) als via ambitie 4 (“concurrerend Zuid-Holland”). Ook ligt er een relatie met het stikstofprogramma van de provincie. De inzet verloopt langs de volgende sporen:

1. De transitie van de industrie brengt een ruimtevraag met zich mee. De provincie draagt bij aan een goede inpassing van initiatieven. Waar mogelijk wordt beschikbare (of beschikbaar te maken) ruimte op bestaande bedrijventerreinen beter benut om deze ontwikkeling ruimtelijk te kunnen faciliteren.
2. Op het gebied van stikstof zijn diverse instrumenten ontwikkeld (zoals een stikstofbank waarin stikstofruimte wordt vastgelegd). De provincie kan door gerichte maatregelen (in bescheiden mate) bijdragen, bijvoorbeeld door het subsidiëren van walstroom projecten (zoals de subsidie voor DFDS die naar verwachting in 2022 verstrekt zal gaan worden en in 2023 wordt uitgevoerd).
3. Via een regionale ketenaanpak stimuleert de provincies de samenwerking in regionale netwerken (o.a. via de RNIZ subsidie), het op gang helpen van innovaties (o.a. via de regionale field lab structuur, het energie & klimaatprogramma , de MIT-subsidie, de inzet op campussen en innovatieve netwerken en zogenaamde energy challenges) en het opschalen / toepassen van innovaties. Dit draagt niet alleen bij aan een duurzamere industrie (of verduurzaming van andere sectoren), maar geeft ook een impuls aan de vorming van nieuwe, innovatieve clusters.
4. Het benutten van Europese fondsen, bijvoorbeeld via het Kansen voor West 3 programma en het Just Transition Fund (dat zich specifiek richt op het HIC). Komende jaren zijn er diverse openstellingen, waarbij organisaties een aanvraag kunnen indienen voor de doorontwikkeling van bestaande field labs, de bouw van een pilotinstallatie op het gebied van industriële elektrificatie, de bouw van een demonstratiefabriek voor het recyclen van plastics of voor de productie van duurzame brandstoffen.

4.3 MARITIEME INDUSTRIE

De maritieme sector vormt een belangrijke economische draaischijf voor de maakindustrie in Zuid-Holland. Bovendien levert zij veel toegevoegde waarde aan de economie en voor het functioneren van het Haven Industrieel Complex (HIC). Het maritieme cluster in Zuid-Holland is divers (scheepsbouw, offshore, baggerindustrie, etc.). Er wordt zowel op de energietransitie, de transitie naar

circulair en digitalisering ingezet. De provincie wil de aantrekkelijke positie van het maritieme cluster versterken. Versnelling aanbrengen in de transitieopgaven is daarvoor belangrijk.

In 2022 heeft de provincie samen met de gemeente Rotterdam, de Drechtsteden, andere lokale overheden, bedrijven en kennisinstellingen een regionale maritieme agenda opgesteld. In de agenda is de ambitie geformuleerd om in 2030 de koploper te zijn in energietransitie en digitalisering. Het cluster wil daarnaast op internationaal gebied nog concurrerder zijn dan nu en dat op een duurzame manier. De agenda heeft een focus op 5 thema's: duurzaam varen, energietransitie, digitalisering, human capital en vestigingsklimaat.

De inzet van de provincie op de regionale maritieme agenda richt zich vooral op het faciliteren van een aantrekkelijk vestigingsklimaat, door het stimuleren van innovaties en netwerken en het behoud/beter benutten van goede maritieme locaties. Zo werken wij onder meer via de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden (ROM-D) aan de ontwikkeling van watergebonden terreinen in de regio Drechtsteden. Daarnaast is de provincie medefinancier van de pilot Datawerf, waarbij mkb-bedrijven in de maritieme sector ondersteund worden bij hun digitaliseringsopgaven. Ook voeren we samen met de gemeente Schiedam een studie uit naar walstroom in de Schiedamse zeehavens. Samen met IQ ondersteunen we coalities bij het vinden van funding voor innovaties en opschaling. Wanneer relevant wordt op nationaal en Europees niveau gelobbyd voor de belangen van de sector. Zo wordt er binnen het RH2INE programma samen met onder meer Noordrijn-Westfalen ingezet op emissieloze binnenvaart op de Rhine-Alpine Corridor door het gebruik van waterstof. Deze activiteiten krijgen in 2023 een vervolg.

4.4 LOGISTIEK

Zuid-Holland is een transportprovincie bij uitstek. Niet alleen vraagt dat om transportbewegingen van productielocatie naar afnemer, al dan niet via tussenschakels als veilingen, ook het toenemend belang van reststromen vraagt om (opslag)ruimte en vervoer. De sector is letterlijk en figuurlijk omvangrijk: ca.100.000 banen en een toegevoegde waarde van meer dan € 9 miljard.

Vanwege de omvang en de randvoorwaardelijke rol is de sector in staat om een bijdrage te leveren aan de transitieopgaven van Zuid-Holland. Het kan de digitale,

circulaire en energietransitie, mits integraal bekeken vanuit de verschillende perspectieven (het mobiliteitsperspectief, het duurzaamheidsperspectief en het ruimtelijk-economisch perspectief) versnellen.

Om die versnelling daadwerkelijk te kunnen realiseren, is het van belang de verschillende perspectieven met elkaar in verbinding te brengen. We werken aan een lange termijn visie op logistiek, waarin we onder meer het volgende doen:

- Behoud en een betere benutting van watergebonden bedrijvigheid, waarmee de mogelijkheid tot multimodaal en steeds schoner wordend vervoer over water blijft bestaan.
- Een zo optimaal mogelijke clustering van logistieke functies, bijvoorbeeld van (bouw)logistieke bedrijvigheid die het mogelijk maakt om de stedelijke ambities van zero emissie te koppelen aan hubs van duurzame energie langs de stadsranden.
- De clustering langs de A12 die zorgt voor schaal- en agglomeratievoordelen van waaruit de Randstad wordt bevoorrad.
- Clustering bij agrologistieke hotspots als Dutch Fresh Port. Dat zorgt voor een mogelijke impuls voor de transitie naar een meer circulaire haven en een verbeterd en intensiever gebruik van reststromen. En vanwege een zo gunstig mogelijke ligging t.o.v. bestaande infra- en knooppuntenstructuur, vermindert het aantal vervoersbewegingen en dus de uitstoot.

Tot slot werken we aan het opstellen van duidelijke handvatten die onze regionale investeringsmaatschappij IQ kan gebruiken bij de acquisitie naar nieuwe gewenste logistieke bedrijvigheid die een meerwaarde biedt voor Zuid-Holland.

4.5 BIOBASED/EIWITTRANSITIE

De voedselindustrie is wereldwijd de op twee na grootste vervuilende industrie. Biotechnologie biedt schone alternatieven (plantaardige eiwitten, celbased eiwitten oftewel kweekvlees, fermentatie en insecten). Deze alternatieven dragen ten opzichte van traditionele eiwitten bij aan de sterke vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. Om die reden heeft de provincie een werkprogramma Eiwittransitie. In het Werkprogramma Eiwittransitie ontwikkelt de provincie beleid rondom inspanningen van maatschappelijke partijen om de eiwittransitie dichterbij te brengen. Het werkprogramma bevat de beleidskeuzen

en andere projecten waar de provincie op dit moment mee bezig is of van plan is deze te ontwikkelen en uit te voeren

De Provincie ondersteunt – in samenwerking met DSM, Havenbedrijf Rotterdam, IQ en de BioProcessing Facility (BPF) de omvorming van het DSM-terrein in Delft naar een open innovatie omgeving als Bio Tech Campus in Delft. Zuid-Holland is onderdeel van de Circular & Biobased Delta in Zuid-West Nederland, en is samen met Lombardije (Italië) de lead partner voor de Bio Economy Pilot van het samenwerkingsverband van Europese regio's Vanguard Initiative. In het biobased beleid wordt gekeken naar de perspectieven voor bedrijvigheid rond de transitie van de chemische industrie (in het bijzonder ten aanzien van witte biotechnologie, biobased, de eiwittransitie en synthetische biologie) in Zuid-Holland, de unieke competenties die Zuid-Holland kan bieden en wat er nodig is om die potentie te benutten.

De eiwittransitie wordt door de provincie verder gefaciliteerd door het ondersteunen van het netwerk Protein Port, die de kennis en vaardigheden op het gebied van alternatieve eiwitten (plantbased, cellbased, insecten en algen) samenbrengt.

4.6 AEROSPACE

Aerospace beschikt binnen Zuid-Holland over een wereldwijd uitzonderlijke bundeling van kennis en kunde op het gebied van ontwerp en bouw van vliegtuigen, het inrichten van vliegvelden en verduurzaming van de luchtvaart, drones (UAV's) satellieten en (meet) instrumenten. Een belangrijk onderdeel van de Aerospace sector is het ruimtevaartcluster. 80% van de ruimtevaartactiviteiten in Nederland bevinden zich in Zuid-Holland met name in de "ruimtevaart- ruit" Noordwijk-Leiden-Den Haag-Delft.

De provincie werkt vanuit haar rol en verantwoordelijkheid aan de versterking van het Aerospace cluster. Hierbij zet de provincie onder meer in op:

- Samenwerking met de gemeente Noordwijk, stichting NL Space Campus (Campusorganisatie), ESTEC, NSO en InnovationQuarter aan de ontwikkeling van de NL Space Campus. In het najaar van 2022 wordt gestart met de activering van het open veld en in 2023 met de ontwikkeling van het Basecamp (het Campus hart met shared faciliteiten).

- Ondersteuning van de lobby van de Nederlandse spacesector voor een structurele verhoging van rijksmiddelen voor ruimtevaart en een integraal nationaal programma ruimtevaart.
- Unmanned Valley Valkenburg. Dit is een Fieldlab op een deel van het voormalig vliegveld Valkenburg. Op Unmanned Valley wordt ingezet op de realisatie van een ecosysteem voor technologie van onbemande systemen, waaronder drones en een dronetestcentrum.
- Faciliteren van de aerospace door subsidiering van Rotterdam The Hague Innovation Airport (RHIA), het netwerk dat kennis op het gebied van duurzame luchtvaart bijeenbrengt.
- Ondersteuning van het overkoepelende netwerk SpaceNed.

4.7 LIFE SCIENCES & HEALTH

De sector Life Sciences & Health (LSH) is een innovatieve en technologie-intensieve sector gericht op gezondheid en zorg, die tot de top van de wereld behoort op wetenschappelijk gebied en in ondernemerschap. Het LSH-cluster in Zuid-Holland omvat drie universiteiten. De sector telt in de provincie ruim 200.000 banen en staat in het middelpunt van een van de grootste maatschappelijke uitdagingen van onze tijd: het gezond houden van een steeds ouder wordende bevolking. Bovendien staat de zorgsector in toenemende mate onder druk, iets wat in de coronacrisis nog sterker naar voren is gekomen, De sector heeft daarmee een belangrijke opgave voor de boeg om die druk te verlichten, Door preventie, leefstijlverbetering en digitale innovaties hoopt de sector de uitdaging het hoofd te bieden.

Sinds 2021 wordt met ondersteuning van de provincie en Europese middelen vanuit REACT-EU het Innovatieprogramma Zorgtechnologie uitgevoerd. Dit innovatieprogramma ondersteunt het regionale bedrijfsleven om zorginnovaties te ontwikkelen en te testen in fieldlabs en living labs en om deze innovaties succesvol naar de markt te brengen.

De ontwikkeling van een nieuwe 'Smart Health Tech Campus' bij het Erasmus MC is een van de speerpunten van het zogenaamde 'convergence' programma, waarmee de TU Delft, Erasmus MC en de Erasmus Universiteit hun samenwerking verder intensiveren. De nieuwe 'Smart Health Tech Campus' moet een centrum voor medische technologie worden, waar innovatieve medische bedrijven en kenniscentra zich vestigen.

Daarnaast ondersteunt de provincie het Dutch Digital Health Institute (DDHI). Het doel van de DDHI is het faciliteren van de versnelde adoptie van digital health initiatieven. Het DDHI moet leiden tot snellere ontwikkeling en toepassing van digitale medische technologie, en het aantrekken en ontwikkelen van meer bedrijvigheid in de regio op dit gebied.

Medical Delta is een netwerk van publieke en private partners uit de LSH-sector dat met technologische oplossingen duurzame zorg wil realiseren. Als spil van het LSH-ecosysteem creëert Medical Delta met interdisciplinair wetenschappelijk onderzoek en praktijkgerichte Field- en Living Labs impact op mens, zorg, kennis en de regionale economie.

RegMedXB is nationale samenwerking rondom regeneratieve geneeskunde. PZH neemt samen met de provincies Brabant, Utrecht en Limburg deel aan deze samenwerking. Overige deelnemers zijn EZK, universiteiten en gezondheidsfondsen/patiëntenverenigingen. De provincies geven een begrotingssubsidie aan RegMedXB voor de periode 2018-2023 à €75k per provincie, per jaar. Tussen de provincies is ambtelijk en bestuurlijk periodiek overleg over de voortgang rondom RegMedXB.

De provincie heeft een begrotingssubsidie à € 2 mln. verleend aan de stamcelfaciliteit NECTSGEN. Het project wordt medio 2022 afgerond, waarna de subsidie wordt verantwoord.

Tot slot wordt de regionale samenwerking verder versterkt met de oprichting van een EBZ Taskforce LSH. Met deze Taskforce wordt de denk-, netwerk- en lobbykracht op bestuurlijk niveau georganiseerd, wat kansen biedt voor de ontwikkeling van een nog sterker LSH-cluster in Zuid-Holland. Ook ondersteunt PZH het Leiden BioScience Park (LBSP) via de subsidieregeling Campussen ZH. PZH is koploper wanneer het gaat om innovaties op het gebied van Life Sciences en de campus LBSP is een van de brandpunten van innovatie, ondernemerschap en kennis.

4.8 SMART INDUSTRY

De digitalisering van de industrie, oftewel Smart Industry, wordt gedreven door ontwikkeling van nieuwe ICT en productietechnologie en verandert de industrie radicaal. De digitale transformatie van onze maakindustrie heeft sinds 2017 een

effectieve impuls gekregen door het innovatieprogramma SMITZH (Smart Manufacturing Industriële Toepassing in Zuid-Holland). Dit is een regionale hub met zo'n 20 partners, gecoördineerd door InnovationQuarter en TNO. Het innovatieprogramma SMITZH wordt actief ondersteund door de provincie Zuid-Holland en heeft een breed draagvlak bij de publieke en private sector en de betrokken brancheorganisaties. Het SMITZH-programma wordt eind 2022 afgerond.

Een nieuw programma dat met beoogde financiering vanuit de EU volgt is European Digital Innovation Hub (EDIH). Een EDIH is een instrument van Europees beleid, gericht op de opbouw van een Europees netwerk van regionaal verankerde field labs en een portfolio aan relevante diensten voor het mkb. EDIH is gericht op implementatie van digitalisering in het mkb, waardoor de rol van het MKB als motor van de economie ook in de toekomst behouden blijft.

In Nederland worden vijf EDIH's gerealiseerd, waaronder één in Zuid-Holland genaamd EDIH-SMITZH. EDIH-SMITZH bouwt voort op het SMITZH-programma. EDIH-SMITZH biedt nieuwe kansen op het gebied van Cyber Security en Artificial Intelligence en zal het aantal Fieldlabs en Skills Labs in het netwerk vergroten. Ook richt EDIH-SMITZH zich op een bredere doelgroep binnen het MKB dan SMITZH waaronder maakindustrie (incl. Aerospace), Haven Industrieel Complex en Greenports.

De penvoerders voor EDIH-SMITZH zijn InnovationQuarter en TU Delft. In februari 2022 hebben zij een aanvraag ingediend bij de EC (programma Digitaal Europa), welke in juni 2022 is gehonoreerd. De provincie Zuid-Holland levert samen met het ministerie van EZK de cofinanciering voor de eerste 3 jaar van het programma.

4.9 BREED MKB

Het brede mkb is het fundament van de Nederlandse economie. Zij vormen de meerderheid van de ondernemingen met personeel en zijn belangrijk voor de brede welvaart; werkgelegenheid, verdienvermogen, de leefbaarheid van dorpen en steden en de maatschappelijke functie in de lokale gemeenschap.

De provincie zet in op een toekomstbestendig breed mkb in Zuid-Holland en een bloeiende economie die substantieel bijdraagt aan brede welvaart en de transities. Wij willen de innovaties die in het innovatieve mkb worden ontwikkeld, bereikbaar

maken en implementeren in het breed mkb. Tenslotte moet het breed mkb aan de slag met deze innovaties om mee te gaan in de transitie. Het breed mkb kan dit niet uit zichzelf en daarom pakken wij daar als provincie een rol in. Hiertoe is een uitvoeringsprogramma breed mkb opgesteld.

Het Uitvoeringsprogramma Breed mkb bevat concrete voorstellen, activiteiten en instrumenten om de transitie in het mkb te versnellen. De uitgangspunten van het programma zijn:

- We sluiten aan op bestaande inzet van externe partners;
- We sluiten aan op bestaande provinciale beleidsprogramma's;
- We optimaliseren de regionale dienstverlening gericht op het Brede mkb;
- Communicatie is integraal onderdeel van het Uitvoeringsprogramma Breed mkb.

Afgelopen periode zijn al verschillende initiatieven opgestart en uitgevoerd, waaronder de ondersteuning van het brede mkb via de subsidieregeling MKB-Deals Zuid-Holland. De MKB-deals ondersteunen regionale samenwerking en zorgen voor uitvoering van concrete projecten. Thema's van de MKB-deals zijn toepassing van innovaties en nieuwe kennis, digitalisering, toegang tot talent en financiering, dienstverlening en netwerkvorming. Van medio 2021 tot 2024 zijn diverse MKB-Deals in uitvoering. Gelijktijdig wordt gewerkt aan nieuwe MKB-Deals. Het vervolg bestaat onder andere uit:

- Monitoren, kennisdelen en communiceren over de huidige MKB-Deals;
- Aanpassen van de subsidieregeling MKB-Deals Zuid-Holland;
- Verkennen en realiseren van een vervolg voor de huidige MKB-Deals;
- Verkennen en realiseren van nieuwe MKB-Deals.

HOOFDSTUK 5: SAMENWERKINGSVERBANDEN EN INSTRUMENTEN

In voorgaande hoofdstukken is toegelicht dat we werken aan een versnelde transitie naar een duurzame en digitale economie en naar een inclusieve economie met gelijke kansen voor iedereen. Ook is toegelicht dat een toekomstbestendig vestigingsklimaat en human capital randvoorwaardelijk zijn om deze ambitie te bereiken en dat provinciale inzet hierop noodzakelijk is. Hoofdstuk 4 geeft weer hoe dit er voor de verschillende sectoren precies uitziet.

In dit hoofdstuk lichten we kort onze belangrijkste organisaties/samenwerkingsverbanden waar wij een actieve rol in spelen en de financiële instrumenten nader toe. Deze instrumenten zijn en blijven in ontwikkeling. We stemmen ze af bij wat er nodig is voor welke transitiefase: opbouw, ombouw, afbouw, voortbouw. Ook in 2023 bekijken we hoe optimale impact op de inclusieve transities gegenereerd kan worden met onze instrumenten.

5.1 SAMENWERKINGSVERBANDEN

InnovationQuarter (IQ)

InnovationQuarter is de regionale ontwikkelingsmaatschappij van Zuid-Holland. De kernopdracht van IQ is het duurzaam versterken van de economische structuur en het ontsluiten van innovatieve vermogen van de regio Zuid-Holland. Deze opdracht is groter dan het creëren van banen en het realiseren van nieuwe investeringen alleen. IQ heeft hiertoe drie kerntaken:

1. te investeren in startende en innovatieve snelgroeiende bedrijven in Zuid-Holland (Investeren);
2. de samenwerking te bevorderen tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheden om innovaties te versnellen en nieuwe bedrijvigheid te genereren (Innoveren);
3. buitenlandse ondernemers naar Zuid-Holland aan te trekken en ondernemers in Zuid-Holland te ondersteunen die internationaal willen groeien (Internationaliseren).

De inhoudelijke focus van InnovationQuarter ligt bij de speerpunten Energie, Circulair, Aerospace, Maritiem & Haven, High Tech Systemen en Materialen, ICT, Cybersecurity, Horticulture en Life Sciences & Health.

De provincie is één van de aandeelhouders en financiers van InnovationQuarter, naast het ministerie van EZK, gemeenten en universiteiten. De provincie is

aandeelhouder in de participatiemaatschappij InnovationQuarter BV, van waaruit investeringen in innovatieve en snelgroeiende bedrijven worden gedaan. Daarnaast levert de provincie jaarlijks een exploitatiebijdrage aan IQ voor organisatiekosten en een bijdrage aan de uitvoering van het EBZ secretariaat.

Economic Board Zuid-Holland (EBZ)

De EBZ bestaat uit belangrijke spelers uit de Zuid-Hollandse economie. Zowel uit bedrijfsleven, kennisinstellingen als overheid. De boardleden, samen met hun achterban, zetten in op een breed gedragen toekomstbestendige economische strategie voor de regio. Welke concurrerend kan zijn in de nieuwe economie. Deze strategie loopt via twee sporen: het vernieuwen van de economie (digitalisering, energietransitie, circulaire economie, voeding en gezondheid) en het creëren van een excellent vestigingsklimaat (zorgen dat Zuid-Holland een aantrekkelijke plek is om te wonen, werken, ondernemen en onderzoek te doen).

De EBZ doet dit door:

- Netwerkkraft
- EBZ is de plek waar bestuurlijke boegbeelden vanuit alle relevante publieke en private netwerken in Zuid-Holland het structurele gesprek voeren.
- Lobbykraft
- De board positioneert de regio in nationale en Europese netwerken als krachtige economische regio, agendeert de grote opgaven die hieraan verbonden zijn en ondersteunt de lobby van partners op specifieke dossiers.
- Denkkraft

Zetten hun netwerk in voor een eenduidige, op feiten gebaseerde en gedragen economische strategie voor de regio. Ze versterken initiatieven van boardleden door het verkrijgen van draagvlak, het bouwen van coalities en lobby's en het leggen van verbindingen met andere initiatieven. Zo bereiken we naast innovatie ook impact.

Greenports in Zuid-Holland

Greenport West-Holland (GPWH) is het netwerk voor het (glas)tuinbouwcluster in de regio Zuid-Holland, rond de grote steden Den Haag en Rotterdam. Het is een stevig triple helix netwerk dat sinds 1 november 2014 samenwerkt op basis van de strategie Feeding & Greening the Megacities. GPWH is de hoeder/regisseur van het tuinbouw-ecosysteem in onze regio en kanaliseert de inzet van partners.

Hierdoor wordt het cluster in staat gesteld een krachtige agenda te presenteren, projecten te initiëren en (externe) investeringen te genereren.

Gedeputeerde Meindert Stolk is voorzitter van GPWH. De provincie Zuid-Holland geeft aan GPWH jaarlijks een begrotingssubsidie om het netwerk te versterken. Daarnaast co-financiert de provincie projecten binnen het programma van GPWH.

Daarnaast is de gedeputeerde lid van de board van Greenports Nederland en van de stuurgroepen van de Greenports Aalsmeer en Boskoop. Aan deze organisaties en de Greenport Duin en Bollenstreek geeft de provincie jaarlijks een begrotingssubsidie om de netwerkfunctie te versterken.

Innovatieteam pZH

De provincie zet binnen haar eigen organisatie in op innovatie om zo haar publieke opdracht efficiënter en effectiever uit te kunnen voeren. Daarom heeft de provincie een organisatiebreed Innovatieteam opgericht. Het team heeft een driedelige doelstelling:

1. Externe innovaties koppelen aan interne maatschappelijke opgaven;
2. De PZH organisatie zelf innovatiever maken door (onder andere) innovatiegericht inkopen te stimuleren en;
3. Slim te communiceren over onze PZH innovaties.

Voorbeelden zijn het Startup in Residence Intergov programma, waarin samen met vier departementen en de Gemeente Den Haag wordt samengewerkt met startups aan innovatieve oplossingen voor maatschappelijke opgaven. Dit wordt door het innovatieteam uitgevoerd.

Recent is daar het programma Campus Zuid-Holland aan toegevoegd waarin met het provinciehuis als 'spil' op innovatieve wijze wordt samengewerkt met de opgaveteams en belangrijke stakeholders.

ACCEZ

Met ACCEZ, heeft de provincie samen met de universiteiten in de regio en VNO-NCW West, een aanpak ontwikkeld om de transitie naar een duurzame en circulaire samenleving te versnellen. ACCEZ doet dit door met relevante ondernemers, beleidsmakers en onderzoekers in sleutelgebieden in Zuid-Holland betekenis te geven aan weerstanden die bij transformaties ontstaan. Samen onderzoeken we deze weerstanden vanuit verschillende perspectieven om ze vervolgens te doorbreken en tot vernieuwing te komen.

Deze ACCEZ-aanpak is gestoeld op wetenschappelijke principes uit de transitiekunde, herhaalbaar en schaalbaar voor verscheidene complexe transitievraagstukken en doelgroepen in de regio. Op deze manier draagt dit samenwerkingsverband bovendien bij aan sterke kennis- en innovatie ecosystemen en de human capital agenda, door samenwerking te stimuleren en begeleiden tussen onderzoekers, studenten, beleidsmakers en (jonge) ondernemers.

Impact in regionale ecosystemen

Met de ACCEZ-aanpak investeren we in de noodzakelijke transformatie van ondernemerschap in regionale ecosystemen. Zo werken we met ondernemers in de Glastuinbouw en Bollenstreek, evenals in de bouw. Door samen met diverse partijen te experimenteren en leren, ontwikkelen we kennis en praktische en concrete handelingsperspectieven voor zowel de ondernemers- als de beleidspraktijk. Mkb'ers zien bijvoorbeeld via ontwikkelde interactieve kaarten, serious games en/of nieuwe businessmodellen hoe zij kunnen bijdragen aan de versnelling van duurzaamheid binnen hun eigen gebied of sector.

Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden

De Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden (ROM-D) (her)ontwikkelt bedrijventerreinen voor het behoud en de creatie van werkgelegenheid in de regio Drechtsteden. De provincie Zuid-Holland is sinds de oprichting van de ROM-D aandeelhouder vanwege hun bijdrage aan de provinciale opgave om de ontwikkeling van aantrekkelijke, goed functionerende en toekomstbestendige bedrijventerreinen te bevorderen. Een van de projecten binnen de ROM-D is de ontwikkeling van (een deel van) het Nedstaalterrein in Alblasserdam.

5.2 FINANCIËLE INSTRUMENTEN

MKB: MIT-subsidieregeling

Het ministerie van EZK en de provincies werken samen om regionale innovatie binnen de topsectoren te stimuleren. De regeling MKB-innovatiestimulering topsectoren Zuid-Holland (MIT Zuid-Holland) is voortgekomen uit deze samenwerking.

De MIT-regeling sluit goed aan bij de ambitie uit het Coalitieakkoord om de meest innovatieve regio van Nederland te zijn. De regeling stimuleert de kruisbestuiving tussen de verschillende economische topsectoren, samenwerking tussen

kennisinstellingen en bedrijfsleven en de (door) ontwikkeling van innovaties in het MKB. Met de MIT subsidieert de provincie haalbaarheidsonderzoeken en samenwerkingsprojecten van innovatief mkb gericht op de ontwikkeling van innovatieve producten, diensten of processen. De provinciale investering leidt tot een verhoging van R&D uitgaven, kennisvalorisatie, innovatieve spin-offs en nieuwe producten, diensten en processen bij het innovatieve mkb. De MIT is ondersteunend voor veel ondernemers die een rol spelen in het versnellen van de transitie naar een digitaal, duurzaam en inclusief Zuid-Holland.

In 2023 wordt 14 miljoen geïnvesteerd in het innovatieve MKB via de subsidieregeling MIT. 45% hiervan wordt gefinancierd door de provincie de overige 55% wordt door het ministerie van EZK bijgedragen.

RNIZ- subsidieregeling

Met de subsidieregeling Regionale Netwerken voor Innovatie Zuid-Holland (RNIZ) wil de provincie het organiserend vermogen van innovatieve economische clusters en hun onderlinge verbondenheid versterken. Er zijn veel verschillende netwerkorganisaties in Zuid-Holland actief die de samenwerking versterken tussen bedrijven onderling en met kennisinstellingen en overheden, gericht op innovatie. Met de RNIZ-subsidieregeling wil de provincie het volgende bereiken:

- Vergroten van de innovatiekracht van het Zuid-Hollandse innovatie-ecosysteem en kennisintensieve en innovatieve MKB;
- Vergroten van het organiserend vermogen van regionale netwerken voor innovatie;
- Stimuleren van de samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijven;
- Ontsluiten en centreren van kennis voor het versnellen van de transities

In 2023 wordt 1,5 miljoen geïnvesteerd in innovatieve netwerken via de subsidieregeling RNIZ.

Subsidieregeling campussen Zuid-Holland

Campussen nemen een belangrijke positie in als fysiek brandpunt voor innovatie en (nieuw) ondernemerschap in de regionale economie. Met de Subsidieregeling Campussen Zuid-Holland draagt de provincie bij aan de versterking en doorontwikkeling van campussen. Campussen zijn de kraamkamer van talent, toekomstige technologische ontwikkelingen en daarmee de ontwikkeling van de

Nederlandse kenniseconomie. Om deze belangrijke positie te behouden en verder uit te kunnen bouwen, zijn investeringen noodzakelijk. De subsidieregeling is beschikbaar voor de campussen Leiden Bio Sciences Park, TU Delft Campus en de NL Space Campus .

In 2023 wordt 1,7 miljoen geïnvesteerd in de ontwikkeling van onderzoeksinfrastructuur en innovatieclusters via de subsidieregeling campussen Zuid-Holland.

Subsidieregeling detailhandel

De provincie wil de kwaliteit van winkel- en centrumgebieden en het functioneren ervan verbeteren. Door brede samenwerking tussen winkeliers, ondernemers, de gemeente en andere actoren te stimuleren. Via de subsidieregeling detailhandel kan voor verschillende activiteiten subsidie worden aangevraagd, zolang die activiteiten bijdragen aan bovenstaand doel. In 2023 is een bedrag van €500.000 beschikbaar.

Subsidieregeling verduurzaming bedrijventerreinen

De provincie streeft met haar bedrijventerreinenbeleid naar duurzame en toekomstbestendige bedrijventerreinen. Zuinig omgaan met energie en het opwekken van eigen duurzame energie draagt in grote mate bij aan de toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen. Duurzame en energiezuinige of zelfs energieneutrale bedrijventerreinen dragen bovendien bij aan het doel uit het Klimaatakkoord om in 2030 de helft minder CO₂ uitstoot ten opzichte van 1990 te realiseren.

Naast het subsidiëren van energiemaatregelen zetten we met deze regeling ook in op klimaatbestendigheid op bedrijventerreinen. Door klimaatverandering neemt de kans op wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen toe. Op bestaande terreinen is een van de opties het aanleggen van regenwateropslagfaciliteiten. Daarnaast zijn de aanwezigheid van planten en bomen een probaat middel tegen hittestress. Een groene inrichting van een bedrijventerrein draagt niet alleen bij aan de biodiversiteit, natuur en de bestendigheid tegen wateroverlast, maar ook aan de gezondheid van de werknemers op de terreinen. In 2023 wordt hiertoe € 3.000.000 beschikbaar gesteld.

Planvormingssubsidie bedrijventerreinen

De provincie wil met deze subsidieregeling de kwaliteit van bedrijventerreinen in stand houden en stimuleren. Ondernemersverenigingen,

bedrijveninvesteringszones (BIZ) en gemeenten kunnen aanvragen indienen voor activiteiten die hieraan een bijdrage leveren. Bijvoorbeeld het opstellen van een meerjarenprogramma voor het doorontwikkelen van een ondernemersvereniging en het uitvoeren van een oriënterend vooronderzoek voor een BIZ. De subsidie kan ook worden ingezet voor het uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek of maken van businesscases voor onder andere energiebesparing, de verkeersveiligheid en het vergroenen van bedrijventerreinen. In 2023 komt via deze regeling € 500.000 beschikbaar.

Begrotingssubsidies

Begrotingssubsidies zijn subsidies waarbij de subsidieontvanger en het bedrag wat maximaal als subsidie verleend kan worden expliciet op de begroting van Provincie Zuid-Holland staan. In sommige gevallen maken we gebruik van een begrotingssubsidie, zoals bij een deel van de netwerkorganisaties van de regionale Greenports en aan Greenports Nederland. De provincie is een actieve partner in deze netwerken en draagt door middel van subsidie bij aan instandhouding en versterking van de netwerken. In enkele gevallen wordt middels een begrotingssubsidie eenmalig geïnvesteerd in een project dat belangrijke bijdrage levert aan onze provinciale doelstellingen en zonder bijdrage mogelijk niet van de grond zou zijn gekomen, zoals de Maakfabriek in Dordrecht en de aanleg van walstroom in Vlaarding.

Europa: (co)financiering & samenwerking

De Europese Unie (EU) is een belangrijke aanjager en financier van innovatie. Iedere zeven jaar stelt de EU een nieuwe meerjarige begroting op. Dit Meerjarig Financieel Kader (MFK) legt het raamwerk vast voor de jaarlijkse begrotingen van de EU. Het huidige MFK en de huidige Europese subsidieregelingen zijn vanaf 2021 t/m 2027 van kracht. Onder het MFK vallen onder andere het Europees fonds voor regionale ontwikkeling (EFRO) en de verordening voor Europese territoriale samenwerking (Interreg). Met deze twee fondsen worden de twee programma's Kansen voor West 3 en Interreg gefinancierd. In 2022 is de derde editie van het programma Kansen voor West van start gegaan. Met Kansen voor West 3 willen we bijdragen aan onze concurrentiekracht en aan een duurzaam, digitaal, circulair en weerbaar West-Nederland. De provincie stelt eigen co-financieringsmiddelen beschikbaar om extra sturing, gebruik en effect van deze EU-middelen te bereiken. Voor de nieuwe Europese periode 2021-2027 heeft het huidige college van Gedeputeerde Staten € 8,4 mln als co-financieringsbudget gereserveerd.

In het nieuwe Meerjarig Financieel Kader 2021-2027 zullen nieuwe fondsen naast EFRO en Interreg geïntroduceerd worden, denk aan het Just Transition Fund, I3 en het nieuwe Digital Europe Programme. Een verdere inventarisatie en uitwerking hiervan is in uitvoering.

Fieldlabs & innovatieprogramma's

Fieldlabs zijn praktijkomgevingen waarin bedrijven en kennisinstellingen doelgericht producten en technologieën ontwikkelen, testen en implementeren. In 2022 ondersteunt de provincie de doorontwikkeling van deze fieldlabs met behulp van Europese middelen (EFRO) via het programma Kansen voor West 3. Daarnaast wordt via voucherregelingen en thematische innovatieprogramma's financiering beschikbaar gesteld aan het regionale mkb om gebruik te maken van de mogelijkheden die Fieldlabs bieden. Inmiddels zijn er vier innovatieprogramma's opgericht: Smart Manufacturing Industriële Toepassing in Zuid-Holland (SMITZH, straks EDIH-SMITZH), Energie & Klimaat, Zorgtechnologie en Agritech.

Fondsen (ENERGIIQ, UNIIQ, IQ CAPITAL)

In Zuid-Holland hebben we ook een aantal fondsen ter beschikking om te investeren in innovatieve bedrijven; ENERGIIQ, UNIIQ en IQ Capital. Afhankelijk van bijvoorbeeld de levensfase of de sector waarin een bedrijf actief is, kan deze in aanmerking komen voor één van de fondsen. De drie fondsen worden beheerd door InnovationQuarter. De provincie heeft afgelopen jaren kapitaal in de fondsen geïnvesteerd.

HOOFDSTUK 6: FINANCIËN

Elke 4 jaar wordt bij aantreden van een nieuw college van Gedeputeerde Staten een bedrag uit de provinciekas ter beschikking gesteld aan de werkvelden van de provincie (de ambities). Vervolgens worden de ambities in de gelegenheid gesteld om jaarlijks het budget voor het komende jaar bij te stellen aan de hand van actuele inzichten en nieuwe informatie.

De werkwijze waarop voor het economisch domein de budgettering plaats vindt is met ingang van begrotingsjaar 2023 verder aangescherpt en verbeterd. In het verleden werden bijvoorbeeld de beschikbaar gestelde externe (EU) middelen niet altijd integraal betrokken bij de interne budgetteringscyclus. Ook werd de eenmaal vastgestelde budgetallocatie gedurende de 4 jaarsperiode niet altijd tussentijds geheerprioriteerd. Tussentijdse budgetaanvragen werden niet altijd integraal bekeken, maar ook wel eens beoordeeld op basis van individuele cases. Deze zaken zijn vanaf 2023 verbeterd. Daarnaast worden de eigenaren van de economie-opgaven nu uitgenodigd om vanuit hun eigen langetermijnperspectief de financieringsbehoefte op te stellen voor het gevraagde begrotingsjaar. Daardoor:

- Wordt jaarlijks centraal en uitputtend overzien welke behoefte er is aan middelen (één centrale inventarisatie van geïdentificeerde projecten of onderwerpen);
- Wordt die behoefte aan middelen zo veel mogelijk gevoed vanuit langetermijnperspectief van de onderwerpen (opgaven);
- Kan het managementteam van het economisch domein vervolgens duidelijke keuze maken welke onderwerpen intern dan wel extern/via EU te financieren, of helemaal niet te financieren;
- Maken we een dergelijke keuze expliciet, hetgeen de transparantie ten goede komt.

Op de volgende bladzijde staat de begroting voor 2023 (en verder). Dit is de eerste begroting die via de nieuwe werkwijze is opgesteld.

Financieel overzicht Programma Zuid-
Hollandse Economie 2023 - 2028

		2023	2024	2025	2026	2027	2028	TOTAAL
2. Transities		3.583	2.750	2.500	2.500	2.500	2.500	16.333
	2.1 Circulaire Economie	2.150	1.750	1.500	1.500	1.500	1.500	9.900
	2.2 Energie (***)	0	0	0	0	0	0	0
	2.3 Digitalisering	1.433	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	6.433
3.1 Werklocaties		9.733	7.598	6.693	6.677	5.593	5.593	41.885
3.2 Human Capital		2.668	2.157	1.000	1.000	1.000	1.000	8.825
4. Sectoren (**)		6.797	5.282	4.984	410	410	410	18.290
w.v.	Greenports	1.910	410	410	410	410	410	3.957
	Industrie, Haven Industrieel Complex (***)	100	1.500	1.500	0	0	0	3.100
	Maritieme industrie	615	372	374	0	0	0	1.361
	Logistiek	0	0	0	0	0	0	0
	Biobased economy en eiwittransitie	900	0	0	0	0	0	900
	Aerospace	2.100	1.700	1.700	0	0	0	5.500
	Life Science	300	300	0	0	0	0	600
	Smart Industry	50	0	0	0	0	0	50
	Breed MKB	822	1.000	1.000	0	0	0	2.822
5. Samenwerkingsverbanden en instrumentarium		27.965	30.252	19.622	12.002	11.592	11.152	112.586
w.v.	InnovationQuarter organisatie incl EBZ	2.339	1.742	1.742	1.742	1.742	1.742	11.049
	Innovatieteam PZH	525	300	300	300	300	300	2.025
	Accez	858	85	0	0	0	0	943
	MIT subsidie	13.908	12.660	5.068	0	0	0	31.636

RNIZ subsidie	1.463	1.610	1.750	1.440	1.220	2.000	9.483
Campussen subsidie	1.450	1.400	432	190	0	0	3.472
Provinciale cofinanciering EFRO (****)	4.203	3.475	2.000	0	0	0	9.678
Overig economie	3.219	8.980	8.330	8.330	8.330	7.110	44.299
TOTAAL (PROVINCIEBEGROTING)	50.746	48.038	34.798	22.589	21.094	20.654	197.919

Bedragen x € 1000

Betreft exploitatielasten exclusief personeelslasten/apparaatslasten

Subsidies naar uitgavenjaar conform activiteitenpatroon bij de ontvanger

- (*) Peildatum 2 augustus 2022. Bedragen in de lijst waren toen nog in concept. De begrotingsperiode was nog niet volledig gesloten. Naar verwachting is de afwijking ten opzichte van de definitieve cijfers gering.
-
- (**) Sectoren ontvangen ook middelen via 5. Samenwerkingsverbanden en instrumentarium.
Toedeling naar sector is grotendeels niet bekend.
-
- (***) Voor de onderwerpen Energie en Industrie geldt dat zij grotendeels of geheel gefinancierd worden via ambitie 3 Schone Energie voor iedereen
-
- (****) Vanuit de EU en het cofinanciering van het rijk is er voor EFRO gemiddeld t/m 2027 circa 5 mln beschikbaar. Deze middelen staan niet in de provinciebegroting maar ze staan wel ter beschikking van het provinciebestuur.